

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента

Рень Лариси Василівни

на дисертаційне дослідження **Зубрицького Ігоря Ярославовича**

«Розвиток ідей щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 роки)»,

подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

у спеціалізованій вченій раді Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами галузей науки.

Міцні суспільні підвалини у державі закладаються завдяки дбайливому ставленню до потреб дітей та молоді, усвідомленню і превенції ризиків, з якими вони можуть зіштовхуватися. Так, Законом України «Про світу» (2017 р.) серед принципів освітньої діяльності проголошуються формування культури здорового способу життя (ст.6). Державною соціальною програмою «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р. (2018 р.) передбачено комплекс заходів для створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини, серед яких – удосконалення превентивних заходів, спрямованих на формування здорового способу життя підростаючого покоління; посилення роботи з профілактики бездоглядності та безпритульності дітей; профілактики вчинення правопорушень дітьми.

З огляду на це, профілактична соціально-педагогічна робота постає як значуща діяльність, спрямована на запобігання соціальним відхиленням у неповнолітніх, що детермінуються як кризовими явищами у суспільстві та відповідно сім'ї, так і віковими особливостями дітей. Для побудови ефективної системної профілактичної роботи важливим є звернення до спадщини вітчизняних педагогів, громадських та культурно-освітніх діячів минулого, які розробляли такі ідеї, впроваджували їх в освітню практику.

У цьому контексті дисертаційне дослідження, виконане Ігорем Ярославовичем Зубрицьким «Розвиток ідей щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 роки)», є актуальним.

Актуальність рецензованого дослідження також зумовлена значенням педагогічної періодики загалом, яка з одного боку, дає уявлення про певні тенденції у світоглядній науковій позиції педагогів-дописувачів, а з іншого – є

каталізатором процесів у педагогічній діяльності, оскільки здійснює вплив на її читачів.

Важливо відзначити, що дослідження виконане відповідно до тем роботи кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Удосконалення якості професійної підготовки соціальних педагогів в світлі сучасних вимог» (2011–2015 рр.), «Теоретико-практична підготовка фахівців соціальної сфери на засадах компетентнісного підходу» (державний реєстраційний номер 0116U003882).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертантом:

- цілісно та системно проаналізовано ідеї профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.);
- визначено регіональні чинники, що обумовлювали соціально неприйнятну поведінку у неповнолітніх у 1918-1939 рр. та виокремлено основні напрями педагогічної діяльності з профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у досліджуваній період;
- представлено профілактичні ідеї громадських об'єднань, відображені на сторінках українських педагогічних періодичних видань Східної Галичини 1918-1939 рр., та їхнє значення для профілактичної діяльності досліджуваного періоду;
- окреслено можливості екстраполяції вивченого дисертантом історико-педагогічного досвіду у сучасну соціально-педагогічну практику.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота І.Я. Зубрицького є комплексним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною і в якому цілісно представлено профілактичні ідеї на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини 1918-1939 рр.

У результаті виконання дослідження дисертантом введено до наукового обігу маловідомі та нові матеріали, що раніше не використовувалися у наукових працях, надруковані на сторінках української педагогічної періодичної преси Східної Галичини міжвоєнного періоду. Зокрема, це статті українських науковців, вчителів-практиків, психологів, лікарів, громадських, культурно-освітніх та релігійних діячів (Л. Білецького, І. Витановича, А. Животка, Ю. Каменецького, І. Раковського, М. Терлецького, М. Чайковського, І. Ющишина та ін.), що опубліковані в

періодичній педагогічній пресі – журналах «Українське слово» (з додатками), «Шлях навчання та виховання» (з додатками), «Методика і шкільна практика», «Світло», «Учитель», «Українська школа», «Рідна школа».

Безперечно, позитивним у дисертаційній роботі є те, що дисертантом детально охарактеризовано джерельну базу досліджуваної проблеми (п.1.2).

Особливої уваги заслуговують виявлені автором ідеї громадських та освітньої-культурних діячів, що презентують поєднання *профілактичної і національно-патріотичної складових* у вихованні неповнолітніх (п.2.1 – ідеї Е. Сельського, Л. Ясінчука; п.2.2 – ідеї Ю. Каменецького, І. Костюка; п.3.3 – ідеї О. Горицвіта, С. Сірополка та ін.), що, нашу думку, слід враховувати при побудові сучасної системи профілактичної роботи з дітьми та молоддю.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень, сформульованих у дисертації.

У своєму дослідженні І.Я.Зубрицький використав ряд методів наукового дослідження – діалектичний, порівняльно-історичний, герменевтичний, метод термінологічного аналізу, хронологічний, діахронний, прогностичний, – що сприяли комплексній реалізації сформульованих у роботі завдань. Автор продемонстрував вміння синтезувати нові наукові знання, порушувати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й переконливо викладати матеріал.

Вагомим здобутком дисертанта вважаємо те, що для реалізації мети ним опрацьовано значну кількість джерел (449 найменувань, із них 40 – іноземними мовами). Використані джерела свідчать про міцну джерельну базу та значну науково-пошукову роботу, здійснену автором, що сприяло проведенню об'єктивного аналізу окресленої проблеми.

Загалом дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, культурою наукового мислення. Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження І.Я.Зубрицького є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота І. Я. Зубрицького містить нові, раніше не захищені наукові положення. Обґрунтовані результати дисертаційного дослідження у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, пов'язане з висвітленням науково-практичних ідей організації профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх, що представлені видатними українськими педагогами, громадських та культурно-освітніх діячами у педагогічній періодиці Східної Галичини 20-30 років ХХ ст.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 657 від 27.06.2018 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1411 від 19.04.2018 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 108/03-а від 24.04.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17 1453 від 30.05.2018 р.), Чорноморського національного університету імені Петра Могили (довідка № 2/7.02.23/26 від 04.06.2018 р.), КЗЛОП «Самбірський педагогічний коледж імені Івана Филипчака» (довідка № 04-12/237 від 24.05.2018 р.), Новокалінівського навчально-виховного комплексу «Середня загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» (довідка № 06-11/212 від 18.04.2018 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумніву практичне значення пропонованого дослідження, оскільки фактологічний матеріал і джерельна база, висновки й основні положення дисертації доповнюють вітчизняне соціально-педагогічне знання у сфері профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх. Систематизовані й узагальнені положення дослідження можуть:

- слугувати основою для розширення, доповнення та оновлення змісту навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Історія соціальної роботи», «Соціальна педагогіка», «Історія та теорія соціального виховання», «Соціальна профілактика», «Методика соціально-педагогічної роботи з дитячими та молодіжними організаціями», створення відповідних посібників та підручників;
- стати у нагоді під час написання дисертаційних та кваліфікаційних робіт і в процесі підвищення кваліфікації соціальних педагогів, соціальних працівників, вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти;
- використовуватися у практиці сучасного соціального виховання у закладах загальної середньої освіти різного типу, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спеціальних навчальних закладах для дітей та підлітків, які потребують особливих умов виховання, молодіжних центрах.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дослідження має чітку, логічно організовану структуру. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 248 сторінок, з яких основний текст – 182 сторінки.

Дослідження системно організоване: чітко визначено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

Завдання, реалізовані у процесі дослідження, послідовно розриваються у розділах дисертації.

У першому розділі *«Теоретичні аспекти профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх»* представлено дефінітивний аналіз понять «соціальні відхилення», «девіантна та девіантно-кримінальна поведінка», «профілактика», «соціальна норма», визначено види девіацій неповнолітніх та види профілактики. Окреслене дало підстави автору сформулювати власне бачення поняття «профілактика соціальних відхилень у неповнолітніх».

Окрім того, детально схарактеризовано джерельну базу дослідження – цілі, змістове наповнення, роки видання та редакторів української педагогічної преси досліджуваного періоду. Дисертант дійшов висновку, що «розглянуті видання виконували важливу функцію науково-методичного забезпечення української освіти на теренах Західної України у важких умовах польського поневолення».

У другому розділі *«Проблема профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх на сторінках української педагогічної преси Східної Галичини (1918-1939 рр.)»* визначено чинники детермінації соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх у Східній Галичині у досліджуваний період, показане історичне тло цих соціальних відхилень, зокрема вплив політики полонізації на суспільні процеси у Східній Галичині, порушення соціальної адаптації дітей та молоді. Автор характеризує складне становище бездоглядних, безпритульних дітей та дітей-сиріт, які потребували соціальної опіки, насамперед, з боку українців.

На особливу увагу заслуговують презентовані дисертантом профілактичні ідеї та досвід їх реалізації громадськими організаціями. Так, проаналізований досвід запобігання адиктивної поведінки молоді у діяльності товариства «Відродження», виявлено прогресивні ідеї про те, що найдієвішою є профілактика, яка здійснюється «ідейною молоддю».

Розкриваючи напрями профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх, дисертант показав також баченням проблем статевого виховання та його впливу на профілактику статевих девіацій у працях педагогів та громадсько-освітніх діячів. У цьому контексті актуальною для сучасності є праця В.Бригідера.

У третьому розділі *«Активізація діяльності українських шкіл та позашкільних закладів із профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх»* розкрито питання організації виховної і профілактичної роботи з учнями у

школі та у позашкільний час, що піднімалися у 20-30 роках ХХ ст. на сторінках педагогічних періодичних видань Східної Галичини.

І.Я. Зубрицьким доведено, що українські науковці та практики досліджуваного періоду негативно ставилися до методів покарання у процесі соціального виховання учнів, цей метод не повинен принижувати честь і гідність особистості вихованця. Натомість підґрунтям профілактичної роботи вони вважали моральне удосконалення дитини, що реалізується через національні, культурні, релігійні цінності.

Визначаючи потенціал учителя для профілактики соціальних відхилень у дітей, дисертант презентує бачення М. Чайковського, що «українські педагоги несуть велику відповідальність за соціальне оздоровлення суспільної моралі», а отже, український вчитель є публічною особою, яка здатна позитивно впливати на моральну мотивацію дітей. Прогресивними для сучасності є ідеї щодо співпраці школи та батьків (П. Будз, С. Конрад, О. Макарушка), які детально представлені у дисертації.

Нам імпонують погляди І.Я. Зубрицького щодо можливості екстраполяції вивченого ним історико-педагогічного досвіду у сучасну соціально-педагогічну практику. Серед них особливо важливими є: формування просоціальної поведінки у неповнолітніх («абстинентна молодь»), створення у школі відповідних гуртків, організація профілактичної роботи з самотніми матерями, причому суб'єкти превентивної роботи самі повинні стояти на абстинентних позиціях.

Додатки до роботи є її органічною частиною, вони інформативні й слугують науковим підґрунтям для заглиблення у досліджувану проблему.

Дисертаційна робота І.Я. Зубрицького за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому даючи високу оцінку дисертаційному дослідженню, його науковому і практичному значенню, водночас можна висловити окремі дискусійні положення та деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. На нашу думку, потребує доповнення та відповідного обґрунтування понятійно-категоріальний апарат дослідження. Це, зокрема, стосуються деяких понять, якими автор оперує у дисертаційній роботі – «педагогічна профілактика» (п.2.3, с.104), «соціальна опіка» (п.2.2, с.79-80, с.85-86), «соціальне виховання» (п.3.2, с.152; п.3.2, с.164; п.3.3, с.179 та ін.), «дитяча занедбаність» та «соціальна занедбаність» (п.2.2, с.80, с.82, с.83; п.3.4, с.189 та ін.), «статеве виховання» (п.2.3, с.117, 120, 122 та ін.). Оскільки зазначені поняття використовуються у розділах 2 і 3, важливо показати, як вони співвідносяться з ключовим поняттям дослідження

«профілактика соціальних відхилень» і розкрити їх у розділі 1 у контексті дефінітивного аналізу.

2. Відповідно до назви п.1.2, у ньому має бути представлений саме історіографічний аналіз української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.), натомість зміст параграфа характеризує *джерельну базу*, а не історіографію (власне, історіографії присвячено 2 абзаци, с. 47-48). З огляду на це, більш доречною була б назва «Джерелознавчий аналіз української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.)».
3. Потребують уточнення хронологічні межі дослідження. На с.19 дисертації автор чітко визначає хронологічні межі відповідно до історичних подій – 1918-1939 рр. Разом з тим, у роботі часто аналізуються джерела – статті із української педагогічної преси, що виходять за межі окресленого періоду. Зокрема, на с.75-77 дисертації автор посилається на джерело 277, що вийшло друком 1943/44 рр.; с.99 – джерело 281, 1942 р.; с.106-108 – джерело 383, 1943 р.; с.140 – джерело 39, 1943 р.; с.142 – джерело 127, 1943 р.; с.152-154 джерела 39, 175, 195, 263, 1942-1943 рр.; с.173-177 – джерело 398, 1912 р.; с.178 – джерело 153, 1942 р. та ін.
4. Згідно з предметом дослідження, у роботі слід було б представити *розвиток* ідей профілактики соціальних відхилень у поведінці неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 рр.), виділивши *певні етапи* та відповідні до них *тенденції*. Зазначимо, що дисертантом здійснені певні спроби узагальнення (таблиця «Напрями педагогічної профілактики», с. 104-105), однак у роботі подекуди превалює описово-констатувальний виклад, замість аналітико-узагальнювального.
5. У дисертації детально проаналізовані погляди науковців та практиків щодо профілактики адиктивної поведінки та статевих девіацій у неповнолітніх. Для більш комплексного узагальнення проблеми, на нашу думку, доцільно було також схарактеризувати аспект профілактики делінквентної поведінки, тим більше, що про її актуальність у досліджуваній період зазначено у п.2.1.

Проте висловлені зауваження та рекомендації мають дискусійний характер і не впливають на достатньо високий рівень виконаного дисертаційного дослідження.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Автореферат дисертаційного дослідження написаний відповідно до чинних вимог. Його структурна побудова, зміст та висновки повною мірою відображають основні положення дисертації.

Загальні висновки. Дисертаційне дослідження І.Я. Зубрицького є самостійною завершеною науковою працею, зміст і результати якої збагачують соціально-педагогічну науку новим знанням, необхідними для побудови системної профілактичної роботи з дітьми та молоддю.

Аналіз дисертаційної роботи І.Я. Зубрицького «Розвиток ідей щодо профілактики соціальних відхилень у неповнолітніх на сторінках української педагогічної періодики Східної Галичини (1918-1939 роки)», автореферату та праць здобувача, опублікованих за темою, свідчить, що дисертація за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами), а її автор – Ігор Ярославович Зубрицький – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Л.В. Рень

01.02.2019

Підпис кандидата педагогічних наук, доцента кафедри соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка Л.В. Рень засвідчую:

Начальник відділу кадрів

Л.Ф. Лук'яненко